

Specifický sociologický přístup ke skutečnosti má nejen svou historii, ale i prehistorii, jejíž počátky sahají — stejně jako v jiných společenskovědních disciplínách — až k nejstarším civilizacím a kulturám. Podrobnější práce se budou systematickým způsobem vyrovnávat se základními mezníky ve vývoji a filiaci sociologických idejí o daném problému. V naší stati chceme zaujmout stanovisko jen k některým jeho vybraným aspektům.

Lidská praxe ve smyslu jednoty dvojího vztahu subjektivace a objektivace lidské činnosti je sice vždy tak či onak opěrným bodem, respektive východiskem sociologických teorií, nicméně nikoli každá z nich vždy respektuje specifičnost společenského, jež právě praxe podstatně určuje. Z tohoto hlediska by bylo možno rozdělit sociologické teorie podle toho, zda vůbec zásadně respektují specifičnost společenského, nebo ne, zda zdroj objasňování sociální skutečnosti hledají a nalézají v celkovém rámci této skutečnosti samé anebo naopak někde mimo něj.

Vedle teistických a idealistických sociálně filosofických spekulací o supranaturálním původu a povaze společnosti se rodí v protosociologické fázi sociálního myšlení přístupy naturalistického redukcionismu, které silně ovlivňují vlastní sociologické myšlení v jeho počátečních fázích a nejsou z něho ještě dodnes beze zbytku vymýceny. Jde o přístupy, které fakticky odnímají společnosti její specifičnost tím, že ji souřadně kladou na úroveň vývojově nižších oblastí skutečnosti, nebo že ji vysvětlují jen jako derivát jejich procesů a zákonitostí. Snad největší vliv a odezvu ze sociologických škol patřících k tomuto typu měla biologizující sociologie. V názorech svých extrémních představitelů dospívá k úplným analogiím sociálních a organických struktur a funkcí.

Ponecháme-li stranou některé kladné prvky, jež lze v snahách mnohých představitelů naturalistického redukcionismu najít — s ohledem na vnitřní vývojové po-

třeby sociologického myšlení (zejména snahy o zavedení exaktnějších metod do sociologického výzkumu) — je možno říci, že tento způsob vysvětlování sociální skutečnosti byl už průkazně odhalen jako zcela neadekvátní a neudržitelný. To dokazují nejlépe kritiky jeho moderních odrůd, jež se objevují už nikoli jen v podobách naivních a snadno vyvratitelných „krátkých spojení“ mezi přírodním a společenským, ale v podobách propracovanějších, více používajících vědeckých faktů a opírajících se o ucelené teoretické soustavy založené na jiných principech. Příkladem může být dílo W. McDougalla, který konceptuálně patří už mezi psychologizující sociology, nicméně svou teorií instinktů otevírá dveře organicismu a darwinismu. Z kritického rozboru plyne, že společenský život nelze vysvětlit „přírozenými“ vrozenými sklony člověka — už z toho důvodu, že nelze vysvětlovat nepřeborné množství forem proměnlivé skutečnosti tím, co je relativně stabilní.

Pendantem naturalistického redukcionismu je redukcionismus psychologický, který podstatu sociálního spatřuje v psychologickém. Také ulpívá na elementární složce nebo aspektu komplexních jevů společenských. Tento druh redukcionismu, v současné západní sociologii zcela běžný a možno říci převládající, se projevuje velmi rozmanitě. Patří sem snahy uvést sociální na společného jmenovatele s individuálně psychologickým, jejichž výrazným představitelem je S. Freud. Ale klasikou podobu najdeme u sociálních psychologů, zejména amerických — F. H. Giddingse, Ch. H. Cooley, Ch. A. Ellwooda a dalších, kteří v nejrozličnějších souvislostech explicitně zdůrazňovali psychologickou podstatu společenských jevů. V implicitnějších a zastřenějších formách má tento směr své představitele i v soudobém sociologickém myšlení — i u těch teoretiků, kteří se od něj distancují. Je to patrné u některých relacionistů, L. von Wieseho, J. Plenga aj., stejně jako u strukturálních funkcionalis-

tů v čele s T. Parsonsem. Ti sice vykročili za rámeček čistě psychologického pojetí mezilidských vztahů a společenské procesy chápou jako oblast sui generis, ale v konkrétním rozvedení svých teoretických systémů, v nichž vysvětlují společenské vazby a struktury, jednoznačně preferují psychologické faktory.

Psychologismus v sociologii neodmítáme proto, že počítá s psychologickými faktory v analýze společenských jevů. Vždyť společenské neexistuje bez psychického, stejně jako bez příslušného materiálního substrátu. Nepřijatelnost psychologismu je v tom, že ze sociologie dělá fakticky jen odnož psychologie, což nutně vede k pozici sociologického idealismu: chování lidí a společenský vývoj se vysvětlují konečkonců jen subjektivně a posledním slovem sociologické analýzy je rozbor motivace aktérů, která v nejlepším případě bere v potaz jen bezprostředně objektivní podmínky tak, jak se těmto aktérům jeví, ale nezkoumá její vlastní zdroje v širších souvislostech společenského života.

Má-li sociologie adekvátně odrážet a vysvětlovat společenskou praxi, nemůže být jen volnou kreací lidského ducha, ale musí respektovat objektivní zákonité tendence předmětu svého zkoumání a vyjadřovat je. Jinak by se sociologie přeměnila buď v čirou teoretickou spekulaci nebo v pseudoteoretickou analýzu jednotlivých jedinečných historických případů. Je pravda, že i ve vědecké sociologii se setkáváme jak s pracemi, jejichž cílem je odhalit obecné a zákonité, tak s pracemi, které se soustřeďují na prozkoumání jednotlivých zvláštních případů (případové studie apod.). A je i faktem, že tento druhý typ prací (Windelbandem označovaný za práce „idiografické“, na rozdíl od „monothetických“ prací prvního typu) se v posledních deseti letech značně rozšířil, a ne bez pozitivního efektu pro sociologii. Ale ne vše, co je užitečné ve vědeckém výzkumu, už tvoří vědeckou teorii. Analýza dílčích jedinečných případů a událostí může být nezbytnou náležitostí výzkumu na cestě k vědeckému zobecnění a v tom smyslu jistým prvkem vědy. Stává se však slepou uličkou vědeckého poznání, je-li vydávána za hlavní osu nebo dokonce jedinou metodologickou možnost.

Ěru specificky sociologického bádání zahajují snahy o celkový, syntetický pohled

na společenskou skutečnost s proklamovaným nárokem respektovat empirii. Mezníkem ve vývoji sociálního myšlení v tomto směru je nepochybně sociologická koncepce Marxova a Engelseva, definující společnost jako strukturovaný celek sociálních vztahů a odhalující ve výrobním způsobu činitele, který tuto strukturu v konečné instanci určuje. Z opačných, historickoidealistických pozic a značně ještě poplatní dějinně filosofické spekulaci pretendují na globální speciifický sociologický přístup také nominální zakladatelé sociologie. Jak pro Saint-Simona, tak pro A. Comta je příznačné úsilí o celkovou charakteristiku společenské struktury v statickém i dynamickém průřezu. Je tu pojem solidarity (konsensu) jako úhelný pojem sociální statiky a pojem vývoje jako ústřední pojem sociální dynamiky i pokus o genetickou klasifikaci myšlenkového a společenského vývoje. Globální hledisko se zrači též v koncepci sociálního organicismu H. Spencera, na němž zakládá svou evoluční teorii.

Koncipováním sociologie jako vědy o obecných zákonitostech lidského chování byla — jak se ozřejmilo v dalším — tato vědní disciplína v podstatě správně orientována. To samo o sobě bylo ovšem jen první abstraktní a formální konstitutivní náležitostí zrodu sociologie. Reálně zhodnotit se mohla jedině in concreto, to jest v moritorní koncepci onoho „obecně společenského“. Tu je dobře si připomenout, že z meritorních koncepcí vypracovaných kolem druhé poloviny minulého století jen nemnohé závěry obstály v kritické prověrce dalšího společenského a myšlenkového vývoje. Náznorným příkladem může být definice sociologie J. S. Milla, která se — abstraktně vzato — takřka do slova a do písmene shoduje s definicemi některých soudobých sociologů; sociologie je věda o nejabstraktnějším sociálním předmětu, nebo jednoduše, věda o nejobecnějších rysech společnosti. Ale žádný marxistický sociolog nebude dnes souhlasit s touto definicí, která předpokládá pojetí obecně společenského jen jako abstrakce z poznatků speciálních společenských věd, a tím i redukci sociologie na pouhou jejich metodologii. Dosavadní vývoj sociologického myšlení ústí v dosti jednoznačné odmítnutí takových koncepcí obecného, které fakticky odnímají sociolo-

gii status samostatné vědní disciplíny. Hlavní chybou metodologické redukce millovskeho stylu je neadekvátní posouzení samé podstaty obecného jako předmětu sociologie a vztahu sociologie a ostatních společenských věd.

Výchází základnou úvah o daném problému se musí stát realita společnosti jako určitá konkrétní strukturovaná totalita. I když povaha a smysl lidského chování na všech úrovních a v jakýchkoliv vazbách mohou být adekvátně vysvětleny jen v celkovém kontextu této totality, jedinou možnou cestou k cíli je nejprve její dekompozice jako předpoklad následné rekonpozice. Tak společenské vědy činí předmětem svého zájmu jednak dílčí komponenty nebo analyticky zvolené aspekty příslušného sociálního celku jako relativně svébytné, jednak vzájemné souvislosti a jednotu všech těchto momentů. Analytický pohled zaměřený na výzkum jednotlivých nebo zvláštních oblastí je vlastní společenským vědám, které označujeme též jako vědy speciální; na druhé straně syntéza a zobecnění v naznačeném směru jsou příznačné pro sociologii.

Je-li řečeno, že sociologie se zabývá spjitostí a jednotou oněch stránek, aspektů a momentů sociální reality, jež za předmět svého studia volí speciální společenské vědy, je tím řečeno dvojí. Předně to, že sociologie a speciální společenské vědy spolu těsně souvisí, ba že se vzájemně podmiňují — protože předmětem studia není po každé nějaká zcela rozdílná realita, nýbrž právě jedna a táž sociální realita, a pohledy na ni z různých stran jsou nutně komplementární. Je-li potřeba vědecké syntézy poznatků o společenské totalitě legitimní, — o čemž jsme přesvědčeni, — pak sociologické zobecnění se nemůže obejít bez zprostředkující funkce teoretických výtěžků speciálních společenských věd. Ale závislost sociologie na ostatních společenských vědách musí být pojata jen jako jedna stránka oboustranné vazby a nesmí se přehlížet, že syntetické poznání společenské totality není jen mechanickým souhrnem poznatků jednotlivých společenských věd, ani jen logickou abstrakcí z nich, nýbrž je kvalitativně novým poznáním sociologie jako samostatné společenské vědy se svým vlastním předmětem. Sociologii ovšem náleží zobecňovat abstrakcí ze speciálních společenských věd

a vytvářet abstraktně všeobecnou metodologii těchto věd (podléhající přirozeně neustálé verifikaci v konkrétním výzkumu). Neboť je náblední, že tento úkol, o jehož potřebě a užitečnosti nikdo nepochybuje, je mimo možnosti kterékoliv z těchto věd a vyžaduje komparaci z vyššího hlediska. Vtip je však v tom, že na toto nelze sociologii redukovat. Základním úkolem sociologie je dospívat k zobecňujícím teoretickým závěrům, které představují relativně vyšší úroveň obecnosti, než je úroveň speciálních společenských věd. Totiž právě úroveň výpovědi o pohybu a vývoji zkoumané společenské skutečnosti jakožto totality — a to na základně jedné a téže empirické skutečnosti. Usilují o vyšší úroveň obecnosti, sociologie nemůže ulpět ani jen na logických operacích ze zvláštního, zobrazeného speciálními společenskými vědami, ani propadat spekulacím o obecném, jeho bezprostřednímu „zření“ apod., nýbrž musí ze svého hlediska zkoumat společenské v jednotě jeho obecných i zvláštních náležitostí.

Toto hledisko normativního předmětu sociologie vyjadřuje však zároveň i základní vývojový trend soudobé sociologie jako speciální společenské vědy o obecně společenském.

Uvedli jsme, že empirickou základnou sociologie je táž sociální skutečnost, na niž se zaměřují i ostatní společenské vědy, že však nicméně sociologické poznání nikterak nelze z poznání těchto věd odvodit. Otázku, jak tedy přistupuje k identické sociální empirii sociologie, jsme zodpověděli jednoznačně: specificky sociologicky. Toto specificky sociologické zvládnutí sociální empirie se však — jako ostatně v žádné vědě — neobdívá jakýmsi jednoduchým přetavením empirie v teorii, nýbrž představuje složitý proces úkonů a mezičlánků mezi empirií a teorií.

Omezíme-li se jen na elementární konfrontaci empirie jako nezbytné východí základny a obecné sociologické teorie jako stěžejního finálního úkolu celkové sociologické aktivity, vyplynou nám některé, pro náš výklad významné závěry.

Nejprve si připomeňme nejzávažnější potíže, s nimiž se sociologie při řešení problému „empirie — teorie“ setkává. Už na jímém místě padla zmínka o ještě značné poplatnosti sociologického myšlení v jeho počátečních fázích filosoficko-dě-

jinným spekulacím. Na tomto místě je ale třeba dodat, že s tím, jak se postupně vyjevovala neslučitelnost takového počínání s ambicí sociologie být plnoprávnou teoreticko-empirickou vědní disciplínou, vzrůstalo i úsilí radikálně vymýtit hříchy „encyklopedické“ sociologie a založit veškeré sociologické bádání na přísně empirickém základu. Jak známo, toto na nepochybně dobrých úmyslech založené a s horečnatostí rozvíjené úsilí západní sociologie nejen zatím nevydalo ještě očekávané a žádoucí plody, ale zavedlo sociologii na nová a neméně nebezpečná úskalí. Je jím předně empirický pozitivismus, který fakticky likviduje ve jménu důsledného zvědečnění sociologie obecnou sociologickou teorii a podstrkuje na její místo doktrínu operacionalistického pragmatismu. Tento proud, který ve vyhraněné podobě reprezentuje radikální operacionalismus Lundbergova typu a který zaplavil západní sociologii v uplynulých několika dekádách, nevede k vytčenému cíli. Očišťuje sice sociologii od spekulací starého typu a dociluje exaktnosti v analýze parciálních aspektů sociální skutečnosti, ale jen za tu cenu, že do vakua po dřívějších sociologických spekulacích dosazuje via facti obecnou sociologickou koncepci inkarnovanou v existujícím sociálním zřízení a rezignuje na vědecké poznání oněch stránek a souvislostí, které jsou pro život ve společnosti nejvýznamnější.

Nebezpečné úskalí pro vybudování skutečně důsledné vědecké sociologie vyvstalo však zároveň i na opačném pólu, kde se hájí barvy obecné sociologické teorie. Je jím a historický teoretický formalismus. Tento proud plyne z palčivé potřeby učinit ze sociologie skutečnou, na empirii založenou vědu a je zároveň i reakcí na koncepční nemohoucnost plochého empirismu. Vyznačuje se zřetelnou snahou respektovat empirický fundament sociologického poznání, ať už v podobě teorií přímo z empirie vyabstrahovaných, nebo teoretických schémat s funkcí empirické zkušenosti pořádat, orientovat a vysvětlit. V tom je krokem vpřed, ale je problematický ahistorickým a formalistním přístupem k lidskému chování. Je pravda, že obecná sociologie, ať už je konkrétně koncipována jakkoli, představuje snad pro každého teoretický systém na určitém relativně vysokém stupni abstrakce. A při-

pomene-li si k tomu ještě principiální filosofické naučení o dialektickém vztahu obsahu a formy a jejich vzájemných přechodech, nemůžeme neuznat, že obecně sociologická teorie je svou podstatou nutně vysoce formalizována. Co ale pak vytýkat Simmelovi, Parsonsovi a jiným sociologickým formalistům, pokud jejich obecně sociologické systémy obsahují empiricky verifikovatelné a gnoseologicky funkční poznatky? Asi vůbec ne to, že vypracovávají relační pojmovou síť na příliš vysokém stupni abstrakce a formalizace. Taková námitka by byla lichá, neboť lze snadno prokázat, že k procesu poznávání společenské skutečnosti patří jako zcela nepostradatelné ty nejabstraktnější kategorie v téže, ne-li ještě vyšší míře než ony méně abstraktní. Základní pochybenost obecně teoretických systémů sociologického formalismu spočívá předně v jejich silném sklonu vytvářet abstraktní pojmy a klasifikační schémata platná pro lidskou společnost vůbec, bez nevyhnutelného zřetele k historicitě jevů, k nimž se vztahují. A dále v tom, že obecnost sociologické teorie berou jen o m v poloze abstrakce na všelidské úrovni a přehlíží, že obecná sociologická teorie může být teoreticky i prakticky plně funkční jen bude-li vypracována v náležitě plasticitě jako teorie společenské univerzality a jejích konkrétních podob ve všech hlavních strukturálních člancích a souvislostech v jednotlivých základních historických vývojových fázích. Jinak řečeno: v tom, že se zakládají omezeně jen na obecných kategoriích získaných abstrakcí, jež sice zachycují to, co se v dějinách lidské společnosti opakuje, avšak samy o sobě neumožňují skutečně konkrétní poznání. Sociologický formalismus nevede k žádoucímu a nejaktuálnějšímu cíli: k teoretickému dešifrování současné reality, protože nezná dialektiku a její stěžejní princip — historicitu.

Těmito kritickými poznámkami na adresu empirismu a formalismu přecházíme k otázce podrobnějšího zkoumání předmětu sociologie a jejích vztahů k příbuzným vědeckým disciplínám.

*

V diskusi o úkolech, postavení a předmětu marxistické sociologie musíme vycházet z bohatého odkazu Leninova díla. Lenin se ve svých pracích zabýval také nejzávažnějšími sociologickými problémy a

podal příklad, jak je má marxistická sociologie řešit. Nemůžeme v tomto článku hodnotit Leninův všestranný přínos (teorii revoluce, tříd a třídního boje, teorii státu, vztahu politiky a ekonomiky atd., atd.). Vytýčujeme si úkol daleko skromnější. Chceme se pokusit na základě Leninovy kritiky buržoazní sociologie (ve známém díle *Kdo jsou „přátelé lidu“*¹) určit postavení a orientaci marxistické sociologie dnes. Nechceme snášet množství citátů jako argument, ale spíše postihnout smysl a směr. Budeme se přitom odvolávat na nedávno vyšlou knihu sovětského vědce G. Osipova², protože naše stanovisko se značně shoduje s jeho stanoviskem a protože nám pomůže udělat si představu o tom, jak někteří sovětské sociologové chápou předmět a úkoly marxistické sociologie. Koneckonců nám půjde povýtce o vymezení sociologie a jejího vztahu k ostatním společenským a filosofickým vědám, především k historickému materialismu a k vědeckému komunismu.

Domníváme se, že v úvahách o předmětu historického materialismu, marxistické sociologie, vědeckého komunismu a o jejich vzájemných vztazích musíme vycházet z určitých principů, k jejichž uznání nás vede dialektické myšlení a prudký rozvoj věd v 19. a 20. století.

Za prvé, poznání komplexity, složitosti studovaných jevů nás vede k názoru, že nelze jednoduše škatulkovat předměty jednotlivých disciplín tak, jako by měly samostatné, přesně ohraničené objekty a jako by se jejich vztahy daly uspořádat jednoznačně jako vztahy souřadnosti nebo podřadnosti, zahrnutí apod. Věci se mají spíše tak, že jednotlivé disciplíny zkoumají jednotlivé spekty, stránky struktury, funkcí a pohybu komplexních celků (například společností), a nazírají je z vybraných hledisek daných cílem a funkcí příslušné vědní disciplíny. Mezi jednotlivými disciplínami existují pak především dialektické vztahy vzájemných souvislostí, podmíněnosti a ovlivňování: vyměňují si místa, jsouce jednou základem nebo východiskem druhé disciplíny, jindy zobecňujícími závěry, středním článkem nebo metodickým prvkem. Zasahují jedna do druhé, přecházejí v sebe.

Za druhé, princip dělby práce v realizaci složitých procesů ukazuje, že

nelze jednoznačně vyzdvihnout jednu jedinou disciplínu jako „hlavní“ (jakousi královnu věd), integrující ostatní disciplíny. Jejich zaměření a postavení se může lišit v mnohém směru — co do stupně abstrakce, forem zobecnění, rozsahu, formalizovanosti, stupně axiomatizace apod. Na dnešním stupni poznání je studium tak komplexních jevů, jako jsou společenské, možné jedině formou dělby práce mezi vědci, které pracují obecnými i specifickými metodami. Podle dosavadního vývoje se dá předpokládat, že složitost a dělba práce ve vědeckém poznání společenských struktur a jejich pohybu bude spíše vzrůstat (vznikají a budou vznikat nové), než aby se zmenšovala. Vidíme to i v případě sociologie: poznatky o nejrůznějších oblastech společenského života narůstají zvláště v 20. století takovým tempem, že se vytváří řada speciálních sociologických disciplín, které studují sociální aspekty jednotlivých velkých subsystémů společenské struktury (sociologie hospodářství, sociologie kultury, sociologie politiky) nebo jednotlivých úseků či stránek (úsekové sociologie, sociologie zemědělství, průmyslu, práce, organizace, sportu, mládeže atd., atd.). Vzniká situace, která je typická pro rozvinutější vědecké obory, jako je fyzika, chemie, biologie apod. Ale musíme konstatovat, že zatím se daleko silněji projevuje proces diferenciací než protivážný nutný proces integrace: poznatky jednotlivých sociologických disciplín jen málo přispívají k jednotné sociologické teorii. Důsledkem toho je, že nedostatečný rozvoj teorie se zpětně projevuje v poměrně živelném vývoji sociologických disciplín, v odtržení teorie od empirie, v nejednotnosti východisek i v tom, že východiska jsou často rozporná a zmatená, mísí se v nich pozitivismus, funkcionalismus, empirismus a různé další směry buržoazní ideologie. Jedině marxistická sociologie, která má v historickém materialismu jasné filosofické východisko a teoretický základ a je úzce spjata s vědeckým komunismem, má předpoklady k tomu, aby sjednocovala poznatky všech sociologických disciplín a postupně budovala i celkovou teorii společenských struktur v sociologickém směru.

Za třetí, musíme dobře rozlišovat s t u p n ě z p r o s t ř e d k o v a n o s t i jednotlivých věd a poznatků jak ve směru sou-

¹ V. I. Lenin, *Kdo jsou „přátelé lidu“ a jak bojují*
² G. Osipov, *Sociology, Problems of Theory and*

proti sociálním demokratům?, Spisy I, Praha 1951.
Method, Moskva 1969.

vislosti teorie s realitou (s prakticko-empirickou činností), tak ve směru vzájemných závislostí poznatků. Tato zprostředkovanost a souvislost je nikoli jednoduchá, nýbrž složitá a mnohonásobná. Tak například historický materialismus je nejobecnější teorií zákonitostí společenského vývoje, a v tom směru oblast sociologie představuje zprostředkující článek s realitou, stojící na nižších hladinách abstrakce. Ale například svým učením o třídách a třídním boji, o revolucích apod. se historický materialismus bezprostředně dotýká politické praxe. Naopak sociologická teorie může obsahovat momenty velmi abstraktní (v teorii malých skupin nebo v stratifikačních teoriích), na rozdíl od dílčích poznatků, které mohou být na úrovni relativně prostého shrnutí převážně empirických dat.

Také ve vztazích jednotlivých společenských a filosofických věd si musíme být vědomi zprostředkovanosti, s níž na ně můžeme pohlížet z hledisek momentů jak teoretických, tak i praktických. Složitá struktura společenských procesů je studována filosofickými disciplínami — historickým materialismem, filosofií dějin, disciplínami společenskovědními (sociologickými, ekonomickými, psychologickými, politickými, vědeckým komunismem) a matematicko-logickými, přičemž filosofické a matematicko-logické disciplíny nedávají disciplínám společenskovědním jen obecné metody a techniky (dialektická metoda, metody formalizace, výzkumu apod.), ale i teoretická východiska — využívající opět teoreticko-empirických poznatků společenskovědních disciplín k svému vlastnímu rozvoji. Také zprostředkovanost mezi teorií a praxí se bude projevovat mnohsměrně — jednak jako analýza konkrétních činností, získávání empirických dat, „faktického“ materiálu, tedy směrem od praxe k teorii, jednak jako proces politického rozhodování a praktické politické činnosti, tedy směrem od teorie k praxi. Jsou to spíše dva krajní momenty procesu, které můžeme abstrahovat jen v jistých mezích. Ale v jednotlivých disciplínách se spíše projevuje převaha toho či onoho momentu, větší nebo menší míra či stupeň. Tak třeba souvislost sociologických poznatků s praxí ve smyslu politického rozhodování bude převážně zprostředkována stupni vědeckého komunismu, politické vědy a politického rozhodování, kdež-

to bezprostředněji bude patrna v sociologických výzkumech struktury, činnosti sociálních skupin a tendencí pohybu. Jestliže tedy společenské vědy se společenskou činností a realitou vždy nějak souvisí, není to souvislost stejného řádu a typu, takže ji musíme vidět specificky a rozlišovat postavení jednotlivých věd. Klasifikaci věd na dnešním stupni poznání můžeme podniknout jen tak, že do úvah zahrneme cíl té či oné disciplíny v komplexu vědeckého poznání nebo společenské praxe.

Mohli bychom uvedené disciplíny uvažovat i z hlediska rozsahu teorie. Viděli bychom pak, jak se poznatky jedné disciplíny v určitých rozměrech stávají součástí druhých — alespoň těmi stránkami, které jsou pro danou disciplínu specifické. Tak například poznatky historického materialismu o třídách a revolucích se stávají v určité míře součástí vědeckého komunismu — v pojednání o třídních bojích na přechodu od kapitalismu k socialismu a o třídních změnách v procesu budování socialistické společnosti, a zároveň musí být součástí výstavby marxistické sociologické teorie, marxistické politické vědy apod. To neznámá, že se rozsah těchto disciplín kryje nebo že jednají o tomtéž. Například v sociologii navazuje na poznatky historického materialismu výzkum současného stavu třídní struktury a tendencí změn, detailní analýza stratifikační struktury a skupinové struktury společnosti zasahující až do sociálních vztahů ve sféře mikrostruktury: je pochopitelné, že základní vztahy společenských tříd a jejich změny podstatně ovlivňují i vztahy uvnitř malých sociálních skupin (především vztahy pracovní, ale nejen je). Naopak sociologická analýza stratifikace a mikrostruktury může být pojata do systému historického materialismu do té míry a z těch stránek nebo v těch zobecněných formách, které odpovídají filosofickým metodám. Pro vědecký komunismus mohou být sociologické výzkumy třídní, stratifikační a skupinové struktury, prováděné poměrně rozvinutými technikami, výchozím materiálem pro sekundární analýzu, kritický rozbor z hlediska cílů komunistického hnutí a pro strategické úvahy. Tak se uskutečňuje vzájemné pronikání, které neznámá vyloučení té či oné disciplíny, nýbrž umožňuje na jistém stupni právě ve styčných bodech vznik nových disciplín, které postupují

novými směry, plnění potřeby vědecké abstrakce, technických úkolů nebo společenské praxe. Nebylo by proto asi správné ochuzovat paletu stávající rozmanitosti vědeckých disciplín umělým omezováním. Lepší by bylo podporovat plánovitě jejich rozvoj směry, které se ukazují jako nejplodnější nebo odpovídají aktuálním požadavkům.

A za čtvrté, musíme vycházet z dialektického principu změny, pohybu a vývoje. Vzhledem k tomu, že sociologie je poměrně mladá věda, uvážíme-li, odkdy vlastně začala soustavněji shromažďovat poznatky, systematictější zhodnocovat statistická data a rozvíjet výzkumy, a uvážíme-li dále vedle ohromné složitosti společenských procesů i skutečnost, že v této oblasti dochází k rychlým a základním převratům i během několika desítek let (pomysleme jen na ohromné změny v období od Velké říjnové revoluce), bude srozumitelnější fakt, že sociologická teorie zatím převážně zkoumala spíše sociální strukturu než procesy sociálních změn a společenskou dynamiku (pomineme-li spekulativní systémy buržoazní sociologie). Ale právě „statický“ charakter společenské teorie je v rozporu s dialektickými principy vědeckého poznání a zkoumání skutečnosti. Proto každá marxistická vědecká sociologie se bude musit více orientovat na zkoumání příčin a průběhu celkových společenských změn a jejich důsledků pro společenskou strukturu a nespokojovat se zkoumáním stávajících struktur a funkcí. Bude musit více spolupracovat s historickým materialismem a navazovat na jeho koncepci společenského vývoje a pokroku. Jedině tak bude také s to plnit kritickou funkci v analýze pozitivních a negativních stránek stávajícího stupně společenského vývoje, zjištěných tendencí a vývojových možností. „Statický“ pohled, který je charakteristický po významnou část buržoazní sociologické teorie, má ideologický ráz obhajoby stávajícího kapitalistického řádu nebo jeho „reformního“ vývoje.

Subjektivismus v sociologii, který Lenin kritizoval především v díle známého ruského teoretika Michajlovského a který je typickým rysem buržoazní sociologie, se projevuje tím, že společnost se analyzuje z hlediska těch či oněch představ o tom, jaká má být nebo by měla

být, aby odpovídala předpokládané přirozenosti člověka nebo předpokládaným tužbám či potřebám. „Jak vidíte, tohoto sociologa zajímá jen společnost vyhovující lidské přirozenosti, a naprosto ne nějaké společenské formace, které nadto mohou být založeny na takovém »lidské přirozenosti« neodpovídajícím jevu, jako je zotročení většiny menšinou... A nejen to: nemůže být řeči dokonce ani o vývoji, nýbrž jediné o různých odchylkách od »žádoucích«, o »defektech«, ke kterým dochází v dějinách... v důsledku toho, že lidé byli nerozumní, nedovedli řádně pochopit, co žádá lidská přirozenost, nedovedli nalézt podmínky pro ukutečnění takového rozumného řádu. Je jasné, že Marxova základní myšlenka o přírodně historickému procesu vývoje společensko-ekonomických formací v základech podřývá tuto dětinskou morálku, která si činí nárok na název sociologie.“³

Subjektivismus je to proto, že pochopitelně představy jednotlivých teoretiků o tom, co má být, jak má vypadat společnost, aby vyhovovala lidským potřebám a přirozenosti, mohou být velmi různé, mohou se zcela rozcházet se skutečností a s reálnými tendencemi a potřebami společenských tříd a vrstev. Je to stará falešná představa, že dějiny vytváří Rozum (hlavně rozum příslušného ideologa — ostatní je nerozumné) a že společenské vztahy jsou lidmi vytvářeny uvědoměle (například podle rozumného plánu odpovídajícího předpokládané lidské přirozenosti). Již Marx dávno dokázal, že ona „přirozenost“ je pouhou metafyzickou fantazií založenou na myšlence neměnné lidské podstaty: ve skutečnosti se povaha a potřeby, „přirozenost“ lidí mění jak historicky podle objektivních vývojových podmínek materiálních společenských procesů, tak podle diferencované struktury společnosti — jsou podstatně rozdílné a často i protichůdné u jednotlivých tříd. Subjektivisté tak často ideologicky zastírají konfliktní strukturu společenských procesů jménem nehistorického harmonického ideálu. Proto je Lenin považoval za ubohé epigony utopických socialistů, kteří sice také posuzovali společnost v měřítkách vysněných dokonalých systémů, ale vycházeli z ostré a realistické kritiky rozporů a vykořisťování v konkrétní kapitalistické společnosti, a to v do-

³ V. I. Lenin, uved. dílo, s. 145, 146.

bě, kdy vědecké zkoumání bylo ještě v počátcích.

Je podivuhodné, jak se týž subjektivismus objevuje v nových formách i v soudobé buržoazní sociologii a jak se stal neduhem i v práci některých marxistických filosofů a sociologů. I v tzv. „kritickém“ směru západní sociologické teorie, zaměřeném proti „oficiální“ akademické sociologii, se setkáváme s představami o dané přirozenosti člověka, o jeho obecných potřebách — například u Marcusa nebo v koncepcích „odcizení“ —, s hledáním bezkonfliktního ideálního modelu. Také v socialistických zemích různé „modely“ socialismu nebyly a nejsou často ničím jiným než podobným projevem subjektivismu, i když se objevují pod záštitou sociologie nebo politické vědy. Protože nevycházejí z rozboru reálného stupně společenského vývoje, skutečného obrazu třídní struktury, postavení, cílů a možností jednotlivých vrstev i celkových společností, mohou sice proklamovat lákavé ideály a vydávat je za „pravou“ skutečnost socialismu, ale nemohou vypracovat realistický a schůdný program, který by mohl prakticky řešit existující společenské problémy. Politicky proto subjektivismus vede k dobrodružnosti.

Proti subjektivismu klade Lenin Marxovo pojetí vývoje společnosti jako přírodního historického procesu, které se řídí analýzou materiálních společenských poměrů, zjišťováním opakovatelnosti, pravidelnosti, zákonitosti, a vytváří základní pojem změn sociálně ekonomických formací. „Idea materialismu byla v sociologii geniální ideou.“⁴ Možnost vědecké sociologie je založena na faktickém zkoumání látky, na rozboru konkrétních sociálně ekonomických formací a složitých vztahů ekonomické základny a ideologické nadstavby společnosti. Proto vlastním úkolem dnešní marxistické sociologie musí být rozbor struktury socialistických společností, tak jak jsou, jejich vývojových etap, rozporů a konfliktů a možných tendencí (podobně jako rozbor konfliktů různých stadií vývoje kapitalismu a střetání obou soustav), a nikoli vytváření pomyslných a nereálných „modelů“, nebo spekulace o tom, jak „musí“ vypadat společnost, „chce-li“ být socialistická. Podobné výlety do oblasti politiky nebo filosofie

neodpovídají cílům sociologie a nejsou adekvátní jejím metodám. To neznamená, že vědecká úvaha se zcela vzdává předvídaní budoucnosti a omezuje se na „pozitivistické“ zjišťování. Znamená to jen, že úvahami o budoucí tvářnosti společnosti se daleko adekvátněji mohou zabývat jiné vědecké a praktické disciplíny, jako historický materialismus, vědecký komunismus, futurologie, které k tomu používají své bytých prostředků a metod. Sociologie s nimi musí daleko více spolupracovat (aniž by rušila dělbu práce a neoprávněně překračovala své hranice) a v tomto ohledu jim poskytovat ty sociologické poznatky, které od ní potřebují. Nezapomínejme, že každá další etapa vývoje socialistických společností jako společností plánovitě řízených politickým systémem závisí jednak na daleko komplexnější analýze současnosti, než je analýza sociologická (musí být prováděna nejen všemi základními společenskovědními a filosofickými disciplínami, ale i přírodními, technickými atd. vědami), jednak na faktorech, které neplynou jen z vědeckého poznání: stanovení cílů, prostředků, tvorba hodnot, sociálního a politického programu je věcí politického rozhodování, do kterého zasahují stranické, státní, národní, třídní, skupinové a jiné společenské zájmy. Není věcí sociologie, aby tyto věci stanovila nebo rozhodovala, jako to dělali tvůrci různých „modelů“. Sociologie musí spíše zkoumat, jak jsou dané cíle, hodnoty apod. přijímány různými vrstvami společnosti, jaké konflikty se vytvářejí a jaké tendence vznikají. V tomto směru je tedy sociologie daleko více pomocníkem politické vědy a vědeckého komunismu, chce-li plnit závažné společenské poslání.

Lenin zdůrazňoval politickou neprogressivnost a reakčnost subjektivistické sociologie a programů z ní vyvozovaných. Ukazoval, že teorie, které si neuvědomují politické souvislosti a důsledky a které zanedbávají akutní společenské problémy stavějící se nad ně, zpronevěřují se vlastním cílům společenských věd a jejich společenské funkci. „... Vytýkají materialistům, že vynakládají všechno úsilí na řešení otázek, majících přímý vztah k osvobození pracující třídy, znamená být milovníkem šosácké vědy a nic víc.“⁴

⁴ V. I. Lenin, uved. dílo, s. 170.

Pokládá společenské vědy a teorii za součást komplexního procesu společenského pokroku, která nemá existovat „sama o sobě“, ale jen v souvislosti s prakticko-politickými stránkami a která nemá nad nimi žádný primát. „Tímto zdůrazněním nutnosti, důležitosti a velikosti práce sociálních demokratů naprosto nechci říci, že by tato práce měla stát na prvním místě, před prací praktickou, a tím méně, že by praktická práce měla být odkládána až do ukončení práce teoretické. K tomu závěru by mohli dojít jen přívrženci „subjektivní metody v sociologii“ nebo stoupci utopického socialismu.“⁵ Nejde jistě o nahrazování vědeckých disciplín politickou činností a praxí politického rozhodování, nýbrž o takovou dělbu práce, v níž by všechny složky spolupracovaly v maximální jednotě a nutná momentální preference té či oné by neznamenal potlačení ostatních. Pro marxistickou sociologii to znamená orientovat se na takové problémy, jejichž řešení může přinést prakticko-politické činnosti usilující o pokrokové společenské změny obyčejně objektivně vědecké poznatky, ať už přímo nebo zprostředkovaně prostřednictvím jiných disciplín (vědeckého komunismu, politické vědy).

Lenin vyzdvihuje například význam třídní analýzy: „... Jak má činnost směřující k uskutečnění socialistického řádu vtáhnout do dění masy, aby přinesla vážné plody? Je zřejmé, že vyřešení této otázky přímo a bezprostředně závisí na představě o seskupení společenských sil v Rusku, o boji tříd, ze kterého se skládá ruská skutečnost — a tu p. Michajlovskij otázku pouze obchází, aniž se dokonce pokusil přesně ji formulovat nebo podat to či ono řešení. Sociálně demokratické řešení otázky spočívá, jak známo, v názoru, že ruské ekonomické zřízení představuje buržoazní společnost, z níž může být jen jedno východisko, nutně vyplývající ze samé podstaty buržoazního řádu, totiž třídní boj proletariátu proti buržoazii.“⁶

Přistupme teď k detailnějšímu vymezení vztahu marxistické sociologie k ostatním vědám, a zvláště k historickému materialismu a k vědeckému komunismu — protože právě zde dochází k přejímání a výměně poznatků, které se může jevit jako vytváření třecích ploch a může vést k tendencím nahradit jednu disciplínu druhou nebo upírat jí oprávněnost.

O předmětu historického materialismu nemohou být spory. Zabývá se jako věda obecnými zákony, které ovládají vznik, vývoj a změny sociálně ekonomických formací. Z tohoto hlediska vytváří vedle kategorií vývoje, pokroku, sociálně ekonomické formace řadu dalších základních pojmů, jako jsou základna a nadstavba, společenské třídy atd., atd. a zkoumá jejich vzájemné vztahy. Tyto pojmy jsou pak přejímány ostatními marxistickými disciplínami. Historický materialismus je marxistickou filosofií dějin, je tedy disciplínou filosofickou. Používá filosofických metod, zvláště pak marxistické dialektiky, kterou rozpracovává v oblasti společenského vývoje. Základními metodologickými momenty jsou tu historismus, vývojové hledisko, analýza rozporů a dialektický vztah revoluce a evoluce ve společenských procesech. Vztah bytí a vědomí, materiálního a ideálního je konkretizován v rozboru materiálních a ideálních stránek společenského života, živelného, uvědomělého, plánovitého atd. jednání jednotlivců a skupin. Materiálem jsou mu poznatky všech společenských věd, pokud přispívají k poznání obecných zákonitostí. Ty pak kriticky zpracovává a integruje je do svého rozvíjejícího se systému.⁷ Je pochopitelné, že hranice mezi oblastí historického materialismu a oblastí společenských věd nemohou být ostré. V mnoha styčných bodech tu bude přechod, což platí nejen pro sociologii a vědecký komunismus, ale i pro historii, antropologii, politickou vědu a ostatní disciplíny, pro které je historický materialismus nejen metodologickým nástrojem, ale i sumou základních poznatků. Není rozho-

obecnými charakteristikami, které spojují všechny tyto oblasti lidské sociální aktivity v jediný dějinný proces.“ (Tamtéž, s. 9., proloženo autory.)

„Sociální filosofie nemůže být ztotožněna se sociologií. Její oblastí není sociologie, ale dialektika sociálního vývoje. Jejím předmětem je studium specifčnosti projevu dialekticko-materialistických zákonů (vědomí a bytí, přechod kvantitativních změn v kvalitativní atd.) v společenském životě a objevování nových dialektických aspektů moderního sociálního vývoje.“ (Tamtéž, proloženo autory.)

⁵ Tamtéž, s. 310.

⁶ Tamtéž, s. 169.

⁷ Také G. Osipov považuje historický materialismus za filosofickou disciplínu, za marxistickou filosofii dějin. „V důsledku toho různá odvětví filosofie zahrnují filosofii dějin (historický materialismus), sociální filosofii, filosofii člověka, filosofii přírodních věd, filosofii techniky, filosofii psychologie a filosofii logiky.“ (Uved. dílo, s. 8.)

⁸ V kontrastu k specifickým společenským vědám — ekonomii, sociologii a politice — historický materialismus (filosofie dějin) se zabývá

dující společná hraniční objektová sféra, ale směr přístupu, cíl zkoumání, forma postupu, funkce závěrů.

Vymezení oblasti marxistické sociologie je už obtížnější, ne proto, že by neexistovala velká oblast specificky sociologických objektů, ale proto, že na rozdíl od buržoazní sociologie, která nemá jednotný filosofický základ (filosoficky vychází z mnoha různých směrů nebo se vůbec od filosofie distancuje) a nemá za cíl organickou jednotu společenskovědních a filosofických disciplín s důležitou orientací na praktickou přeměnu společnosti, marxistická sociologie se může úspěšně vyvíjet jen v úzké spolupráci se všemi marxistickými disciplínami, aniž by přesahovala svůj rámec. Neměla by se tedy meritorně zabývat oněmi obecnými zákonitostmi společenského pohybu, které jsou doménou historického materialismu, ani by se neměla pouštět do konstrukcí politických programů a cílů, které jsou specifickou vědeckého komunismu nebo politické vědy.

Vzhledem k této nutné spolupráci by měla být práce v marxistických disciplínách povýtě prací týmovou: k řešení problémů, které se týkají jediného komplexního objektu (například celkových změn společnosti) by se měli spojovat pracovníci všech marxistických disciplín, které se zabývají jeho jednotlivými stránkami. Tak by se vyhovělo i moderním požadavkům vědy, obvyklým v jiných oblastech, a omezení daná dělbou práce by byla překročena ne despecializací a dediferenciací, nýbrž spoluprací specialistů, kteří by se sdružovali ad hoc v kolektivy k řešení krátkodobých nebo dlouhodobých úkolů, jejichž určení, zadání a kontrola — a samozřejmě konečné použití výsledků — by byly v pravomoci řídicích orgánů politického systému

Toto omezení marxistické sociologie jí nemusí být vůbec na škodu. Naopak, může ji vyvést z jisté bezbřehosti a ne-

plánovitého růstu, který ji dnes vyznačuje. Koneckonců nelze předpokládat, že přesnější vymezení oblastí jednotlivých disciplín bude dilem dalšího přemýšlení nad touto problematikou. Domníváme se, že půjde spíše cestou upřesňování hranic styku a spolupráce při skutečném řešení komplexních problémů. Těch je mnoho a nemá příliš velkou cenu dohadovat se, kdo je má řešit a do čí pravomoci spadají. U mnoha problémů bude první přístup vždy zkusmý, ale potíže se odstraní, skoncujeme-li s akademickou řevnivostí, která dává přednost hlídání „svého oboru“ před efektivnější organizací vědeckého zkoumání, které boří tradiční oborové hranice.

Uvážíme-li oblast sociologie v nejširším smyslu, nebude dnes asi také pochyb o jejím oprávnění a o specifčnosti jejího přístupu. Definice budou jistě rozmanité, ale v určité míře mají shodné jádro. Sociologie se považuje za společenskou vědu, která zkoumá společenské chování jednotlivců a skupin; která zkoumá sociální interakci — chování lidí uvnitř sociálních skupin a těchto skupin navzájem, chování institucí a organizací; která zkoumá společenskou strukturu, její funkce a pohyb; která zkoumá společenské vztahy jako vzájemné vztahy celkových společenských systémů, subsystémů těchto systémů až k elementárním jednotkám, jako je například rodina. Záleží tedy na tom, zda k určení přistoupíme z hlediska strukturního, funkčního, dynamického, systémového nebo behaviorálního. G. Osipov například v jednom určení říká, že „sociologové studují sociální strukturu společnosti (třídní a vnitřně třídní vztahy a sociální instituce, které je regulují), vývoj a interakci systémů a organizací uvnitř společnosti.“⁸

Sociologie studuje především konkrétní, existující společenské struktury jako fungující systémy skupinových vztahů a vzájemného chování, systémy složité, s mnohonásobnou sítí vazeb mezi jednotlivými

⁸ G. Osipov, uved. dílo, s. 20.

Na jiném místě říká, že „jádem marxistické sociologie je studium skutečného života a činnosti sociálních tříd v každé zvláštní epoše“ (s. 177).

A dále: „Marxistická sociologie jako věda vznikla jako přirozený výsledek specifických a systematických studií skutečností. Nestačí formulovat obecné zákony, které ovládají sociální vývoj, a být si jich vědom. Znalost těchto zákonů není totéž co pochopení jejich dynamické síly, způsobu, jímž vzájemně působí, jejich projevu, konkrétní formy, v níž se realizují, a mechanismu jejich činnosti. Právě proto Marx, Engels a Lenin si zakládali na specifickém sociálním výzkumu a

užívali jeho výsledků jako nástroje k pochopení skutečností. Jejich statistické analýzy zahrnovaly svět, jednotlivé národy a malé skupiny (včetně rodinných rozpočtů rolníků a dělníků); užívali dotazníků (Marx vypracoval program statistických studií dělnické třídy ve všech zemích), oficiálních pramenů, dokumentů a svých vlastních pozorování.“ (s. 179.)

Nakonec: „Vědecký směr sociálního vývoje ovšem vyžaduje konkrétní poznání mechanismu obecných zákonů v daných podmínkách. Ten lze odhalit jen specifickým sociálním výzkumem, prováděným sociology a jejich kolegy v ostatních sociálních vědách.“ (S. 181–182.)

subsystémy, mezi makrostrukturou a mikrostrukturou a uvnitř jich. Zabývá se konkrétními projevy obecných pohybových a vývojových zákonitostí ve změně těchto struktur jak v celkových změnách, tak v dílčích změnách jednotlivých prvků. Analyzuje tendence změn a provádí srovnávání funkce konkrétních společenských systémů (např. socialistických a kapitalistických). Zabývá se principy, příčinami a důsledky vzájemného sdružování lidí, cíli, které řídí jejich chování, hodnotami, které vyznávají a které chování ovládají, volbou prostředků, mechanismy moci a donucení, souladem a konflikty na různých sociálních hladinách. Nezabývá se abstrahovanými složkami společenského nebo individuálního jednání -- například psychickou činností nebo ekonomickou činností. Ty jsou předmětem jiných společenských věd -- sociální (individuální) psychologie nebo ekonomie a řady dalších, antropologie, etnografie, politologie atd. Vůči nim vystupuje při analýze lidského (skupinového, společenského) jednání jako disciplína integrativní. Ovšem z hlediska cílů těchto disciplín vystupuje sociologie jako věda, která jim poskytuje poznatky o obecné sociální složce všeho jednání: tak se například dávno ukázalo, že čistě ekonomická abstrakce složek společenského jednání vede k ekonomické metafyzice; každý ekonomický systém má své sociální podmínky, v nichž může fungovat -- a ty jsou specifickou doménou sociologického zkoumání (například sociologie organizace, práce, průmyslu, zemědělství apod.). „Ekonomické“ jednání není řízeno jen „ekonomickými“, nýbrž i sociálními hodnotami, normami, cíli, které nejsou vysvětlitelné z ekonomie samé.

Jak jsme už uvedli, složitost oblastí sociálního života vedla k specializaci sociologických disciplín, které studují různé subsystémy, vrstvy, oblasti a prvky společnosti, a budou jistě vznikat další. Metody, kterých přitom sociologie používá, jsou jednak obecné metody vědeckého poznání (filosofické -- v případě marxistické sociologie materialistická dialektika, matematicko-logické, statistické apod.), jednak specifické metody a techniky sociologických výzkumů. Metody a techniky sociologických výzkumů tvoří dnes samy zvláštní disciplínu sociologie, i když z jiné stránky jsou součástí mate-

matických disciplín. Zvláště v druhé třetině 20. století jsou široce rozpracovávány, podobně jako v posledních desetiletích roste aplikace matematických a formálních postupů vůbec v některých společenských vědách. Ať už hodnotíme ohromné množství sociologických výzkumů jakkoliv -- a jistě mnohé z nich mají nepatrnou hodnotu společenskou nebo teoretickou nebo jsou zatíženy falešnou ideologií, představují směr, který je nesporným specifickým přínosem sociologie k analýze společenské struktury a procesů.

Marxistická sociologie má dost možností kriticky zhodnotit vhodnost, účinnost, zaměření a strukturu toho či onoho výzkumu. Hlavním nedostatkem dosud bylo, že se výzkumy rozrostly živelně, neplánovitě, nekoordinovaně, že jejich výsledky nebyly vyhodnocovány a využívány pro systematickou teorii. A naopak, nedosta- tečný rozvoj sociologické teorie zpětně ovlivňoval charakter „empirických“ výzkumů. Vedlo to k duplicitě, k plýtvání prostředky i silami a k tomu, že dnes chybějí výzkumy často právě tam, kde bychom už potřebovali výsledky. Ovšem jediná možnost, jak nastolit plánovitý rozvoj sociologických výzkumů v marxistické sociologii, je jejich celkové podřízení konečnému cíli -- dojít přes poznání společenských procesů k společenské praxi a k změně skutečnosti. To opět vede k nutnosti řídit sociologické výzkumy a celý vývoj sociologie orgány zodpovědnými za společenskou praxi, tedy orgány politického systému. Mělo by to ovšem být řízení ne čistě administrativní a direktivní, nýbrž adekvátní specifičností vývoje vědy, které vždy počítá s jistou „rezervou“ pro relativně samostatné potřeby rozvoje teorie samé.

A tak nejzávažnější problém není na úrovni sociologie vůbec, nýbrž týká se sociologické teorie nebo tzv. obecné sociologie. Soudíme, že nemůže být sporu o nezbytnosti marxistické sociologické teorie. Jinak bychom vlastně propagovali „plochý empirismus“ sociologických výzkumů. Naopak, měli bychom požadovat, aby výzkumy vycházely z marxisticko-sociologické teorie, z jejích kategorií a pojmů i z jejích požadavků, aby nejen pomáhaly přímo řešit prakticko-politické problémy, ale zároveň budovat a rozšiřovat teorii. Každá teorie má ovšem své po-

žadavky výstavby asvůj aspekt systematickosti. Nelze ji vytvářet jen prostým shrnováním nebo jednoduchým „zobecnováním“ dílčích poznatků. Co je potom polem marxistické sociologické teorie? Je to studium o b e c n ý c h v z t a h ů sociálních systémů a jejich funkci, typů závislostí a změn, které se projevují ve všech oblastech konkrétních společností. Taková marxistická sociologická teorie by byla zároveň marxistickou obecnou sociologií. Její rozsah obecnosti by byl omezen oblastí historického materialismu. Teorie, která by na jedné straně vycházela z marxistické dialektiky a na druhé straně plně využívala poznatků sociologických výzkumů, zakládala je a integrovala, ovšem dnes existuje teprve v náběžích, ba spíše v přípravných stádiích. O to usilovněji by měla být budována, aby duch jednoty teorie, empirie a praxe pronikl i marxistickou sociologií. Konkrétní postup a záměr by měl vyjít z diskuse a spolupráce marxistických společenskovědních pracovníků, především opět sociologů a vědeckých komunistů. Je pravda, že v socialistických zemích vyšla řada prací z obecné sociologie (některé z nich i v českém překladu), na něž můžeme navazovat. Jde ale spíše o přehledy než o systematicky budovanou teorii, která by zároveň shrnovala výsledky výzkumů. Rozvoj sociologie v 60. letech u nás přinesl některé práce, které obsáhle informovaly o vývoji sociologické teorie v západních zemích. Nebyly vždy dostatečně kritické a hlavně nevedly k soustavnějšímu rozvoji vlastní marxistické sociologické teorie a obecné sociologie. Vzhledem k tomu, že marxistická sociologie se má především zabývat rozborem konkrétních, existujících společenských struktur, je až s podivem, jak málo bylo dosud uděláno ve vědeckém poznávání zvláštních rysů a funkcí socialistických společností, v jejich vzájemném srovnávání a zjišťování obecných zákonitostí a v komparaci socialistických systémů s kapitalistickými z objektivnějšího hlediska — v protikladu k spekulativním koncepcím „konvergence kapitalismu a socialismu“, „demokratického socialismu“ apod.

Zbývá nám, abychom se alespoň rámcově pokusili nastínit postavení vědeckého komunismu. Je známo, že v 50. letech byl považován za jednu ze základních součástí marxismu, ale také že do-

šlo k jistě dogmatické stagnaci této disciplíny a k převaze spekulativnosti, održené od společenské reality. V 60. letech, když se u nás obnovovala sociologie a docházelo k jejímu módnímu, ale často formálnímu „rozkvětu“, začala velká část pracovníků oblasti vědeckého komunismu přecházet do oblasti sociologie. Na vědecký komunismus se začínalo pohlízet jako na problematickou a v nějakém smyslu „překonanou“ disciplínu. Domníváme se, že z toho, co jsme dosud uvedli, jasně vyplývá, že vědecký komunismus má své oprávněné a významné místo v systému marxistických věd, které studují společenské procesy. Ovšem jeho vztazný systém a horizont je jiný než u marxistické sociologie a historického materialismu. Zhruba můžeme vědecký komunismus chápat jako společenskou vědu, která zkoumá zákonitosti přechodu od kapitalismu k socialismu a výstavby socialistické a komunistické společnosti. Jeho předmět je dán jak historicky objektivním procesem vznikaní socialistických společností, tak i účelovým zaměřením této teoretické disciplíny k prakticko politické činnosti. V centru pozornosti vědeckého komunismu proto stojí historie a zkušenosti komunistických stran, vedení boje za svržení kapitalismu a socialistickou revoluci, strategie a taktika budování socialismu, vztah obecného, zvláštního a jedinečného v tomto procesu, stanovení etap a podmínek, srovnávání programů apod. Z tohoto hlediska používá výsledků ostatních společenských věd, historie, sociologie, historického materialismu, politické vědy a integruje je v systém. Například v problematice tříd a třídního boje se soustřeďuje na problematiku strategie a taktiky třídního boje, úlohy komunistických stran, podmínek likvidace tříd apod. Daleko spíše než sociologii mu přísluší úkol zkoumat vývojové možnosti socialistických společností a podmínky jejich realizace. Vedle filosofických a historických metod může v daleko širší míře než dosud používat sociologických výzkumů a rozvíjet je svým zvláštním směrem nebo provádět jejich sekundární analýzu. Ostatně je možné, že marxistické společenské vědy budou postupně používat i netradičních metod modelování, strategických her apod. Apriorně nelze vylučovat použití žádné vědecké metody: její cena je dána výsledky.

Tím můžeme uzavřít naši úvahu o místu marxistické sociologie a jejích vztazích k historickému materialismu a vědeckému komunismu. Chceme ji považovat za příspěvek do diskuse, která bude jistě pokračovat. Koncepce dělby práce, kterou jsme uvedli, má ovšem také své institucionální a organizační stránky. Považujeme-li ji za prioritní pružné řešení komplexních problémů na rozdíl od přísně „svěbytného“ a „chráněného“ postupu jednotlivých disciplín, musíme také přejít k pružné organizaci vědecké práce, takové, která bude usnadňovat týmovou spolupráci. Proto by bylo nutné uvolnit striktní dělení pracovišť na atomizované jednotky kateder nebo oddělení a organizovat je volněji, ale efektivněji.

*

Obdobně jako na ostatních úsecích našeho života i v doméně společenských věd může dojít ke konsolidaci situace a k zajištění dalšího rozvoje jen cestou důkladné, principiální kritiky všech závažných chyb a nedostatků, jež se tu v průběhu posledních let projevíly a jejichž důsledkem bylo akutní ohrožení socialistického vývoje v nedávné minulosti. Bude jistě třeba nejen studií jednotlivců, ale široce založeného a cílevědomého úsilí celé naší sociologické fronty, aby byl pořízen adekvátní obraz základních koncepčních a strategických slabin a omylů naší sociologie a zároveň též fundovaně vytyčeny její další úkoly. V kontextu této stati je možno se těchto otázek dotknout jen „telegraficky“ a náznakově.

Nejprve třeba konstatovat, že na rozdíl od filosofie neměla sociologie v celém období před Únorem 1948 u nás žádné význačné marxistické tradice. I za buržoazní republiky se rozvíjela silná tradice marxistické filosofie, vytvářená představiteli komunistické a levicové inteligence, kteří seznamovali naši veřejnost také s historickým materialismem jako filosofickou vědou o společenských zákonitostech. Sociologie jako specifická společenskovědní disciplína byla víceméně katedrovou záležitostí. Za první republiky byla pěstována buržoazními profesory, kteří v podstatě přejímali tradice západní buržoazní sociologie a jejichž politická orientace byla reakční, nebo přinejlepším zůstávala v rámci liberálního demokratického kapitalismu. Po revolučních převratech 1945

a 1948 to byly především politické potřeby rozvíjení socialistické výstavby, jež rozhodovaly o repertoáru dominantních problémů a otázek, na něž se preferenčně upínala pozornost naší marxistické sociologické fronty. Do centra pozornosti se zcela přirozeně dostaly problémy teorie socialistické revoluce, diktatury proletariátu a jejího mechanismu, třídní struktury přechodného období od kapitalismu k socialismu, vedoucí úlohy komunistické strany v systému Národní fronty atd., čili stěžejní problémy vědeckého komunismu — nejbližší sesterské disciplíny marxistické sociologie. Nutno vysoce ocenit teoretický a ideologický rozmach, jež byl v tomto období s řešením zmíněných problémů spojen a jež široce a velkoryse přesáhl akademickou půdu profesionálních badatelů a přecházel na přiměřené úrovni do dalších skupin populace.

Tato v zásadě správná orientace naší marxistické teoretické fronty, akcentující aktuální tematiku vědeckého komunismu, začala však být postupně devalvována, když většina příslušných teoretických pracovníků podlehla dogmatickému ulpívání na tom, co už vytvořili klasikové marxismu-leninismu, vyžívala se v citománii a nevěnovala náležitou pozornost analýze nových historických faktů a zkušeností. Nedostatky ve vzájemných spojkách a vazbách teorie s praxí se stávaly čím zřetelnější a také aktuálnější, čím dále postupovala výstavba socialismu a čím složitější a náročnější byly úkoly, jež musely zvládat řídicí společenské instituce. Za této situace, palčivě vyhrcované zejména v druhé polovině padesátých let, mohla marxistická sociologie učinit existující nálehavé společenské objednávce zadost pouze obnovou ústrojného napojení své teorie na danou společenskou empirii — a to tak, jak vyžaduje dialektika: prostřednictvím mezičlánků, zahrnujících induktivní složky na různých úrovních abstrakce a v různých formách.

Leč pozice marxistické sociologie byla v tomto období nanejvýš problematická. Jak známo, dogmatismus, který paušálně odsoudil a odmítl některé vědecké disciplíny — např. genetiku a kybernetiku —, zasáhl neblaze i marxistickou sociologii. Působila v tom ovšem řada faktorů. Mezi jinými to byla nesporná skutečnost, že západní sociologie ve své stoleté tradici byla

zatižena buržoazní ideologií a z velké části byla přímo její součástí. Byl to ovšem také nedostatek kontinuity a konkrétní neznalost, která nedovolovala vypořádat se s buržoazní sociologií věcně, kriticky, na základě rozvíjení Marxova a Leninova sociologického odkazu. A tak se bez hlubších znalostí odmítaly nejen buržoazní sociologické teorie, ale i sociologie vůbec, včetně sociologických analýz a výzkumů nejrůznějších oblastí společenského života. To jen posilovalo dogmatický ráz tehdejší disciplíny vědeckého komunismu, které chyběly právě objektivní rozbor vývoje naší socialistické společnosti.

V druhé polovině padesátých let, především po 20. sjezdu KSSS, se s odvratem od dogmatismu měnil, pravda, i postoj k dříve zamítaným vědním disciplínám a i k sociologii. Sociologické bádání se postupně uvolňuje z dřívější pout a dostává se mu potřebné legitimacy. Známý „rozvoj“ sociologie, k němuž u nás posléze došlo a který byl v jednom ohledu reakcí na její předchozí odsuzování (často týmiž lidmi), se v důležitých aspektech ukázal jako neorganický, spíše kvantitativní, nekoncepční a neorganizovaný. Bez vyjasnění základních otázek a principiálních ideologických stanovisek se často narychlo přejímaly koncepce, poznatky a závěry západní buržoazní sociologie. Rychle rostoucí a množící se sociologická pracoviště a instituce se neorientovaly na to, aby postupně rozvíjely marxistickou sociologickou teorii. Téměř chaoticky se prováděly nejrůznější sociologické výzkumy bez cílevědomého a skloubeného plánu i bez solidnějších teoretických znalostí. Chybělo systematické zhodnocení a ocenění skutečného přínosu výzkumů. Ty byly odtrženy od politického řízení a rozhodování. A celý vývoj sociologie u nás se odtrhl od vývoje v Sovětském svazu a v ostatních socialistických zemích, kde sociologie dostala své uznané místo, ale šla jiným směrem, bez převratů a kotrmelců.

Dogmatické a spekulativní tendence, jimiž trpěla marxistická sociologie v padesátých letech, nebyly tedy, žel, překonány dialekticky. Obrat naší sociologie čelem k empirii, k němuž dochází v šedesátých letech a jenž je sám o sobě beze všech pochyb krokem vpřed, se uskutečnil způsobem, který — měřeno potřebami doby — znamenal ve svém celku současně dva

kroky vzad. Jestliže se naše sociologie upnula k sociologickým empirickým výzkumům a znatelně se zdokonalila, pokud jde o metodiky a techniky těchto výzkumů, stalo se tak nejen za cenu evidentního rozbušení empirismu a defavorizování sociologické teorie, ale i za cenu víceméně přímého náporu proti marxistické teorii samé. Nastává údobí, kdy naše sociologie, seznamující se s produkcí západní buržoazní sociologie, podléhá do značné míry jejímu ideovému vlivu, přejímá její problémy a shlíží se v jejich četných řešeních. Stopy tohoto škodlivého vlivu západní a především americké sociologie jsou patrný v mnohých pracích našich sociologů, v nedostatečné kritické popularizaci děl čtených západních sociologů a samozřejmě i ve výuce a propagandě celého tohoto období. Tim se ovšem narušuje nejen kontinuita v rozvíjení marxisticko-leninské sociologické teorie, ale bere se v potaz sám její *raison d'être*; tato teorie je přímo a stále troufaleji dezavuována, vydávána za zastaralou a podmínkám moderní společnosti už nevyhovující doktrínu, jež by měla ustoupit „adekvátnějším formám teoretického zobrazení soudobých společností“, reprezentovaných např. Parsonsovou školou strukturálního funkcionalismu, různými koncepcemi tzv. industriální společnosti apod. A tak, přes řadu dílčích pozitivních rysů, které lze ve vývoji naší sociologie v šedesátých letech zaznamenat, nutno konstatovat s politováním, že v nemalé míře spoluzodpovídá za dezolátní stav, který zavládl na teoretické a ideologické frontě v roce 1968.

Zkušenosti z uplynulých let ozřejmují v prvé řadě potřebu a nutnost obnovení jednoty teorie a praxe v sociologickém bádání.

Je evidentní, že elementární podmínkou tvůrčího rozvoje marxistické sociologie je rozvoj speciálních sociologických disciplín, jež za pomoci empirických výzkumů zajišťují přímý dotyk se zkoumanými společenskými jevy. I když — jak řečeno — na tomto úseku zaznamenala naše sociologie jistě úspěchy, bude bezpochyby třeba s urychlením realizovat řadu podstatných opatření, respektive změn. Zdá se nám, že by mělo jít zejména o to, vnést do celé této agendy, s níž se pojí značné finanční náklady, nový řád, zastavit do značné míry živelný rozvoj so-

циологických výzkumů, cílevědomě je plánovat a řídit; zásadně podnikat a dotovat jen ty výzkumy, které se prokazatelně opírají o dobře připravený a zpracovaný teoretický projekt. A také — což bezprostředně souvisí s tím, co bylo právě řečeno — koncentrovat se výlučně na výzkumy, jež mají eminentní význam pro rozvoj sociologické teorie, a samozřejmě také na výzkumy mající rozhodný praktický význam, tj. v prvé řadě na ty, na nichž jsou zainteresováni odpovědné decidující orgány vzhledem k efektivním zásahům na příslušných úsecích.

Nezbytnou podmínkou opravdového efektu veškerých sociologických empirických výzkumů v intencích socialismu je ovšem jejich finální integrace do celkové marxisticko-leninské sociologické teorie. V současnosti není na daném poli naléhavějšího úkolu nežli uvést tuto teorii tak říkajíc v její legitimní práva a zabezpečit její cílevědomý a soustavný rozvoj. Vždyť je jasné, že právě zde je třeba hledat jednu z hlavních garancí toho, že se budeme správně orientovat ve společenském dění kolem nás, ve stěžejních otázkách socialistického systému, jeho charakteru, jeho vývojových tendencí i záměrně sledovaných cílových stavů. A rovněž i jednu z hlavních opor a zbraní, jež lze uplatnit v konfrontaci s dominantními koncepcemi západní sociologie.

Jako v každé vědě, i v sociologii je jistě třeba respektovat imanentní potřeby jejího vývoje. Avšak je třeba si přitom dobře uvědomit, že sociologie nikdy nebyla jen do sebe pohrouženou vědou, vytyčující si samostatně a nezávisle své badatelské úkoly, ale že je vědou, jež vždy rezonuje a vyjadřuje — ať už vědomě či neuvědoměle — určité společenské a tedy i třídní úkoly a zájmy. A to — převedeno do současnosti — znamená jasně si uvědomit, že rozvoj naší marxistické sociologie je myslitelný a možný jen v jejím citlivém spojení s aktuální problematikou výstavby socialismu a v nejužším kontaktu s vedoucí institucionální silou této výstavby — komunistickou stranou.

Резюме

И. Гоушка, К. Кара, В. Тлусты: Социологическая теория и общественная практика

Хотя человеческая практика в смысле единства двуединого отношения субъективизации и объективизации собственной деятельности

человека является так или иначе точкой опоры, или же исходным пунктом социологических теорий, тем не менее не каждая из них учитывает специфичность общественного, которое как раз определяет коренным образом практика. Рядом с теистическими и идеалистическими социально-философскими спекуляциями о супранатуральном происхождении и характере общества рождаются в протосоциологической фазе общественной мысли приемы натуралистического редукционизма, которые сильно влияют на собственную общественную мысль в ее начальных фазах и до сих пор они еще не искоренены. Антиподом натуралистического редукционизма является редукционизм психологический, который существо общественного усматривает в психическом. Подобно предыдущему последний сосредоточивает внимание только на элементарном компоненте, или же аспекте того комплексного явления, какое представляет собою общество. Неприемлемость психологического социологизма состоит в том, что он не учитывает специфичность общественного и социологию превращает фактически в какой-то отросток психологии. Это же приводит на позиции социологического идеализма, когда последним словом социологического анализа является анализ мотивации участников, который в лучшем случае учитывает только непосредственно объективные условия, как они представляются участникам, но не изучает его собственные источники в более широких отношениях общественной жизни.

Эру специфически социологического исследования открывают стремления получить общий, синтетический взгляд на общественную действительность, стремления, которые проklamируют требование уважения эмпирии. Вехой в развитии общественной мысли в этом отношении является концепция Маркса и Энгельса, определяющая общество как структурное целое социальных отношений и вскрывающая в способе производства фактор, который эту структуру в конечной инстанции определяет. С противоположных, историко-идеалистических, мировоззренческих позиций претендуют на глобальный, специфический социологический подход к социальной действительности тоже в значительной мере зависимые от историко-философской спекуляции номинальные основоположники социологии — Сен-Симон и А. Конт.

В отличие от специальных общественных наук, направленных на анализ отдельных особых областей конкретной, структурной общественной тоталитарности, социология стремится постигнуть их синтетически и обобщающим образом. Социология, стремясь добиться более высокого уровня общности, не может ни остаться только на логических операциях, опирающихся на общее, изображенное специальными общественными науками, ни быть охваченной спекуляциями об общем, об его непосредственном «зрении» и т. п. Она должна изучать общественное со своей точки зрения в единстве его общих и единичных причастностей. Специфически социологическое овладение социальной эмпирией не проходит однако — как впрочем ни в какой науке — путем какого-то простого превращения эмпирии в теорию, но

представляет собою сложный процесс действий и промежуточных звеньев между эмпирией и теорией. И как раз при решении этой проблемы «эмпирия-теория», социология встречается в своем развитии с серьезными затруднениями. Западная социология проявляла большое усилие, чтобы искоренить грехи «энциклопедической» социологии и чтобы основать всякое социологическое исследование на строго эмпирической базе, но на этом пути ждали ее новые, не менее опасные подводные камни. С одной стороны, это эмпирический позитивизм, который во имя последовательной научности социологии фактически ликвидировал общую социологическую теорию и на ее место подкидывает доктрину операционалистического прагматизма. С другой стороны, это автентистический теоретический формализм, презирающий диалектику и ее главный принцип — историчность.

Марксистская социология должна исходить из теоретического наследия Ленина. В отличие от субъективной буржуазной социологии, против которой боролся Ленин, марксистская социология представляет собой специфическую науку, задачей которой является анализ подлинных, конкретно существующих обществ и социальных структур. Таким образом, она представляет одну из марксистских научных дисциплин, которые изучают комплексный общественный процесс с разных сторон, разными приемами и методами и с разным направлением. Их взаимоотношения определены действительным разделением труда и требованиями политической практики — целью практической перемены общества. Очень важно объяснить особенно отношения между историческим материализмом, марксистской социологией и научным коммунизмом. Оказывается, что с современной точки зрения на развитие наук каждая из этих дисциплин оправдана и отличается своими специфическими приемами, так что было бы неправильным некоторую из них исключать или редуцировать в пользу другой. С точки зрения эффективного решения проблем оказывается необходимым перейти к методам работы в группе, которая бы объединяла вокруг определенной проблематики работников всех дисциплин. Таким образом не возникала бы де-специализация и де-дифференциация, а новая интеграция на более высокой ступени разделения труда.

Марксистская социологическая теория является тоже марксистской общей социологией. В отличие от буржуазных теорий, которые не имеют единую философскую основу и часто проklamируют свой отказ от философии, марксистская социологическая теория ограничивается тем, что она органически исходит из остальных марксистских дисциплин — из исторического материализма, научного коммунизма, политической науки. Это ограничение марксистскую социологию не обедняет, но в смысле приведенного разделения труда не позволяет ей выходить за рамки своего предмета, своих методов и возможностей, чтобы ей не угрожала опасность вступить на путь философских спекуляций, создавать необоснованные политические концепции, или неральные, политические даже вредные «модели социализма».

Summary

Jiří Houška, Karel Kára, Vojtěch Tlustý:
Sociological Theory and Social Practice

Human practice in the sense of the unity of the binary relation between subjectivation and objectivation of actual human activity is, in any case, a point of support or a starting point of sociological theories; not all of these, however, respect the specificity of the social, which is substantially determined just by practice. In the proto-sociological phase of social thinking, besides theistic and idealistic philosophical speculations on the supernatural origin and character of society, approaches of naturalistic reductionism came into being which strongly influenced sociological thinking in its initial phases and have hitherto not been eliminated from it. Psychological reductionism, perceiving the substance of the social in the physical, is a counter-part of naturalistic reductionism. Both of them cling to an elementary component or aspect of the complex phenomenon — society. The unacceptability of psychological sociologism lies in the fact that it disregards the specificity of the social and, as a matter of fact, reduces sociology to an offshot of psychology. This then eo ipso leads to the position of sociological idealism where the last word of sociological analysis is the analysis of the actors' motivation which, in the best case, takes into account only the directly objective conditions as they appear to these actors, but does not examine its own sources in the broader contexts of social life.

The era of specifically sociological research is opened by the efforts to arrive at a general synthetic view of social reality, while the claim of respecting the empirical aspects is raised. The boundary-stone in the development of social thinking in this direction is Marx's and Engel's sociological conception defining society as a structured whole of social relations and revealing, in the mode of production, the factor ultimately determining this structure. From opposite historico-idealistic positions characterizing their view of the world, and still considerably influenced by the historico-philosophical speculation, also the nominal founders of sociology — Saint-Simon and A. Comte — lay claim to a global, specifically sociological approach to social reality.

Contrary to the special social sciences orientated to analysing the separate special areas of the concrete, structured social totality, sociology endeavours to make them subject of synthetic and generalized knowledge. In its attempt to acquire a higher level of generality, sociology can, of course, neither be limited only to logical operations carried out on the specific, as represented by the special social sciences, nor concern itself with speculations on the general, on its direct "perception", etc., but must, from its own standpoint, study the social in the unity of its general and special attributes. The specifically sociological mastery of social empiricism, however, is not effected by a simple re-melting of em-

pirism into a theory, but represents a complex process of operations and intermediary stages between empirism and theory — which is also the case in all the other sciences. And it is just in solving the problem “empirism-theory” that sociology meets with serious difficulties in its development. The hectic efforts of the Western sociology to do away with all sociological research on a strictly empirical basis have led it to new and no less dangerous pitfalls represented, on the one hand, by empirical positivism factually liquidating — in the name of a consequential scientification of sociology — the general sociological theory and replacing it by the doctrine of operationalistic pragmatism, and, on the other hand, by the ahistorical, generally theoretical formalism ignoring dialectics as well as its fundamental principle — historicity.

The Marxist sociology must proceed from Lenin's theoretical heritage. Lenin's struggle against the subjectivistic bourgeois sociology shows the Marxist sociology as a specific science whose task is to analyse real, concretely existing societies and social structures. Thus it is one of the Marxist scientific disciplines studying the complex social process from various aspects by various procedures and methods and with a different aim. Their mutual relations are given by an effective division of labour and by the requirements of political practice aiming at a practical change of society. It is especially important to elucidate the relations between historical mate-

rialism, the Marxist sociology and scientific Communism.

It becomes evident that, from the modern viewpoint of the development of sciences, each of these disciplines has its *raison d'être* and its specific approaches so that it would be incorrect to exclude any of them or to reduce it to the other. From the viewpoint of an effective problem solution, however, the necessity arises to adopt the methods of team work uniting the workers of all the disciplines around particular problems. No de-specialization and de-differentiation would then take place, but a new integration on a higher level of the division of labour.

The Marxist sociological theory is also the Marxist general sociology. Unlike the bourgeois theories lacking a consistent philosophical basis and sometimes openly proclaiming to have nothing in common with philosophy, the Marxist sociological theory is limited by the fact that it organically proceeds from the other Marxist disciplines — historical materialism, scientific Communism, political science. This limitation does not impoverish Marxist sociology, but — in the sense of the mentioned division of labour — prevents it from wrongfully surpassing the scope of its subject-matter, its methods and its possibilities. Otherwise it would run a risk of entering upon philosophical speculations or creating ill-founded political conceptions or unreal and even politically detrimental “models of socialism”.